

3. Маленька Т. Ф. Суфізм і пантеїзм: перська середньовічна й українська модерна поезія початку XX ст. *Східний світ*. 1999. № 1–2. С. 170–179. URL: <http://jnas.nbuv.gov.ua/article/UJRN-0001328487>

4. Sepehri S. *The Eight Books: A Complete English Translation*. Translated by Pouneh Shabani-Jadidi, Prashant Keshavmurthy. BRILL, 2021. 432 p.

5. *The Expanse of Green: Poems of Sohrab Sepehri*. Translated by David L. Martin. New York: Kalimat Press and UNESCO Collection, 1988.

6. Sarshar H. Sepehri, Sohrab. *Encyclopædia Iranica*. Published: August 15, 2009. URL: <https://www.iranicaonline.org/articles/sepehri-sohrab/>

7. (2023). سپهری، سهراب. هشت کتاب. چاپ ششم. تهران: گل آذین، ۱۴۰۲، ص ۳۱۸.

8. (2003). شمیسا، سیروس. سبک شناسی شعر. چاپ نهم. تهران: فروس، ۱۳۸۲، ص ۴۳۰.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-585-6-9>

Малиновська Н. Л.

*гебраїст, перекладач з мови іврит,
співзасновниця*

*Аналітичного центру балканських досліджень
м. Київ, Україна*

ВПЛИВ СІОНІСТСЬКИХ ІДЕЙ НА ТВОРЧІСТЬ ХАЇМА-НАХМАНА БЯЛИКА

На межі XIX століття початку XX століття на землях під владою Російської імперії, державною політикою якої був антисемітизм, єврейська громада зазнавала насилля, приниження та порушення прав. Як наслідок виникає серед єврейської інтелігенції сіоністських рух. Він мав на меті утвердження Єврейської держави.

Нещодавні події на Близькому Сході знову привернули увагу світової спільноти до насилля над євреями. Сьомого жовтня 2023 року терористичне палестинське угруповання ХАМАС здійснило напад на цивільне населення Ізраїлю. Ця ситуація призвела до антисемітських пропалестинських акцій у більшості іноземних країн, які було організовано лівоорієнтованими організаціями та деякими політичними партіями. На цих мітингах вигукувалися гасла, що заперечують існування Держави Ізраїль. Окрім того на цій хвилі в Російській Федерації був здійснений єврейський погром. 29 жовтня 2023 року в аеропорту Махачкали місцеве населення увірвалося до аеропорту,

де приземлився літак із Тель-Авіву. Протягом 2024–2025 років в єврейських країнах фіксувалися фізичні напади як на місцевих євреїв, так і на громадян Ізраїлю.

Відтак на тлі цих подій знову актуалізується творчість Хаїма-Нахмана Бялика – основоположника нової літератури мовою іврит, який у своїх творах неодноразово піднімав питання страждання єврейського народу, описував жахливі наслідки єврейських погромів, акцентував увагу на народженні «нового єврея», який може себе захистити і, як сіоніст, вболівав за створення власної держави для євреїв і закликав до національно-визвольної боротьби.

Мета цього дослідження полягає у вивченні впливу сіонізму на творчість єврейського письменника уродженця України Хаїма-Нахмана Бялика та презентації перекладу українською мовою частини його вірша «Птасі».

Історичне тло виникнення сіоністського руху в Східній Європі та його головні ідеї

Частина території Польщі після її третьої анексії (1795 рік) увійшла до складу Російської імперії. Відтак Російська імперія володіла територіями сучасних Литви, Білорусі, Латвії, Центральної України до Дніпра. Кількість євреїв, що опинилися під імперським управлінням, на той час складала 400–500 тисяч. [5, ст. 38] За словами дослідників П.-Р. Магоція та Й. Петровського-Штерна, єврейська спільнота мешкала на частині території колишньої Польсько-Литовської Речі Посполитої. В Російській імперії ця територія називалася Смуга єврейської осілості. Євреям було заборонено селитися скрізь, окрім того вони мали обмеження щодо заняття у певних професіях.

У зв'язку зі смертю царя Олександра II у 1881 році в тодішній державі розпочався період політичної нестабільності та соціальної напруги. Із великою мірою жорстокості відбулися погроми єврейських помешкань та крамниць в центрі та на півдні України. Погроми здійснювалися й раніше, однак наприкінці XIX століття вони стали буденною справою. Вони охопили не лише територію сучасної України, а й прокотилися територіями інших східноєвропейських держав, зокрема Румунією. [5, ст. 40]

Володимир Зеєв Жаботинський, сіоніст-ревізіоніст, зазначав у своїх працях наступне: «Кривавий погром у Кишиневі в квітні 1903 року викликав обурені відгуки у всьому світі, а в Російській імперії призвів до піднесення єврейського національного руху». [4, ст. 8]

У зв'язку з постійними переслідуваннями, приниженнями, вбивствами, зі зростаючою неприязністю до євреїв у Європі та з їхнім злидненим життям набирав обертів політичний рух – сіонізм.

Сіонізм – національний рух євреїв, що ставить собі за мету об'єднання євреїв у діаспорі та відродження Держави Ізраїль на історичній батьківщині в Ерец-Ісраель.[8] Тобто мова йде про сучасну територію, яку у світі уже звично називають Палестиною.

У 1897 році в Базелі відбувся Перший сіоністський конгрес [9]. На нього прибули 197 делегатів з різних країн, зокрема, з арабських країн, території Палестини, Російської імперії, Великої Британії, Німеччини, Америки. Першому сіоністському конгресу Хаїм – Нахман Бялик присвятив поезію «Зібрання Сіону». А згодом візьме участь як делегат на наступних сіоністських конгресах.

Сіонізм був не лише рухом, а й ідеологією. Відтак він мав розгалуження – загальний сіонізм, ревізіоністський сіонізм, соціалістичний сіонізм, революційний сіонізм, релігійний сіонізм. Головна ідея усіх сіоністів – створення єврейської держави.

Ще одним питанням, яким опікувалися сіоністи – мова. Одним із представників сіоністських поглядів був філолог Еліезер Бен-Єгуда, який відродив іврит і зробив цю мову сучасною для повсякденного вжитку. Він звертався із такими думками до своєї першої майбутньої дружини Дебори: «Я дійшов висновку, що, аби мати власну землю та політичне життя, потрібна й мова, яка нас об'єднає. Це буде іврит, але не іврит рабинів і вчених. Нам потрібен іврит, яким можна вести торгівлю. Непросто відродити мову після стількох років занепаду!» [7, ст. 48] Відродження іврити та його модифікація стало великим надбанням сіоністського руху того історичного періоду. Адже євреї проживали у діаспорі в різних країнах і, відповідно, розмовляли різними мовами (їдиш, ладіно тощо). Тому іврит став об'єднуючим фактором з політичної точки зору усіх єврейських громад – ашкенази, бухарських євреїв, сефардів чи єменських євреїв і так далі. Визнати якусь іншу єврейську мову як головну, означало б «де-факто розділити євреїв на привілейованих і другосортних, пересварити їх між собою». [9] Тож мова стала політичним питанням.

Сіоністські ідеї сильно вплинули на представників єврейського письменства. Чимало з тогочасних письменників виховувалися в ортодоксальних родині або були прихильні до «Гаскалі» (єврейське просвітництво, що переслідувало мету асиміляції євреїв у країнах проживання). [6] Але у зв'язку з антисемітською політикою влади Російської імперії, погромами, неприязністю до євреїв загалом у Європі вони пройшли етап переосмислення своїх поглядів та традицій, в яких виховувалися, і стали літераторами-сіоністами. До слова загатати Макса Нордау, Аарона-Давида Гордона, Еліезера Бен-Єгуду, Міху-Йосефа Бердічевського і, звісно, Хаїма-Нахмана Бялика.

Сіоністські ідеї у творчості Бялика на прикладі поезії «Птасі»

Хаїм-Нахман Бялик вважається основоположником нової літератури мовою іврит. Він народився на території сучасної України в селі Ради, що неподалік Житомира у 1873 році. Зростав у бідності, а після смерті батька його віддали під опікунство діда, який був ортодоксальним євреєм. Зрештою, Бялик, як і більшість майбутніх сіоністів, ріс в дуже релігійному середовищі. У своєму дорослому житті він відмовиться від релігії, але у творчості повертатиметься час від часу до ТаНаХу.

На його світогляд і формування майбутніх сіоністських поглядів вплинув відомий єврейський мислитель, «батько духовного сіонізму», письменник-публіцист Ахад га-Ам (уродженець міста Сквир, Київщина). [3] Біограф Х.-Н. Бялика Авнер Хольцман у книзі про Хаїма-Нахмана Бялика наводить спогади молодого письменника: «День, коли я читав нове есе Ахад га-Ама, вважався хорошим днем. Здавалося, що кожне слово його пера було спрямоване до найпотаємнішої святині мого серця і досягало глибини мого розуму» (*переклад з англ. мови – Малиновська Н.Л.*). [1, ст. 40]

У 1907, 1913, 1921, 1931 роках Хаїм-Нахман Бялик бере участь у Сіоністських конгресах. Окрім того, «Бялик також брав участь у діяльності Ховевей Ціон. У 1909 році він разом з Равніцьким відвідав Палестину, де його з великим ентузіазмом зустріли єврейські піонери». [2] «Ховевей Ціон» – організація сіоністського руху, яка виникла в Польщі в кінці XIX століття. Активну діяльність організація розгорнула після низки численних єврейських погромів. Головна ідея – переселення євреїв до регіону Палестини та розвиток там сільського господарства, ремісництва, зведення нових поселень та підтримка старих.

Як сіоніст, Бялик відстоював ідею єдиної мови для всіх євреїв у діаспорі – іврит.

Першим із віршів, в якому поет торкається ідей сіонізму, була поезія «אל הציפור» («Ель га-Ціпор») – «Птасі». Вірш було написано у 1892 році, коли роком раніше дев'ятнадцятирічний Хаїм-Нахман Бялик переїжджає з Воложина до Одеси. Саме це місто на той час було осередком єврейських інтелектуалів та культурних діячів. У вірші прослідковується туга за втраченою кількома тисячами років тому державою, за Сіоном.

שלום רב שובך, צפורה נחמדת,
מארצות החום אל-חלוני –
אל קולך כי ערב מה – נפשי כלתה
בחורף בעזובך מעוני.

Мир тобі, пташко, привіт, моя люба,

Із теплого краю до мене летиш,

На голос твій враз душевна туга

Зникає, узимку залишений лиш. *(переклад з івриту – Малиновська Н.Л.)*

Автор запитує у птахи про Сіон, про євреїв, що там ще мешкають, натакаючи на давній зв'язок із Батьківщиною – Ерец Ізраель.

התשאי לי שלום מאחי בציון

מאחי הרחוקים הקרובים?

הוי מאשרים! הידעו עדה

כי אסכול, הוי אסכול מכאובים

Несеш мені звістку вітальну з Сіону,

Від рідних й далеких братів?

Ох щасливі! Чи їм відомо

Як в печалі страждав я та скнів? *(переклад з івриту – Малиновська Н.Л.)*

Поет у своїй поезії констатує упосліджене становище євреїв і мріє про Ерец-Ізраель.

הידעו ידע מה רבו פו שטני

מה רבים, הוי רבים לי קמים

זמרי, צפורי, נפלאות מארץ

האביב בה ינוה עולמים

Чи знають, що тут дають бал Сатані

І безліч, ох, безліч вражин?

Співай, моя пташко, про диво землі,

Де вічна весна в безкінечності днин. *(переклад з івриту – Малиновська Н.Л.)*

Найбільша заслуга Хаїма-Нахмана Бялика перед єврейським народом полягає в тому, що він перший серед літераторів у діаспорі відкидає скарги на складну долю євреїв. Натомість закликає до боротьби, до формування єврейської ідентичності. На думку письменника, реалізація цих ідей зможе зробити єврейський народ вільним. Творчість Хаїма-Нахмана Бялика дала можливість сформуванню світогляд поколінь єврейства в тодішній російській імперії, Східній Європі і, звісно, в Ізраїлі. Він вплинув на цілі покоління сіоністів, у тому числі на десятки тисяч, які знайомилися з його поезією як частиною ізраїльської шкільної програми.

Здавалося б, ідеї, які відстоювали сіоністи – створення держави, єдина державна мова, народження «нового єврея» – уже втілені в життя. Адже Державу Ізраїль створено на історичній батьківщині євреїв, мова іврит є державною мовою Медінат Ізраель, є сформована єврейська нація. Проте не викликає сумнівів, чи актуальна сьогодні

творчість письменників – сіоністів. Адже з дня свого створення Держава Ізраїль живе і розвивається у ворожому середовищі. Антисемітизм як явище у світі не зник. Лунають заклики про заперечення існування Держави Ізраїль. У ХХІ столітті відбуваються єврейські погроми як 150-200 років тому. Євреї з діаспори повертаються в Ерец Ізраїль. Тому твори письменників-сіоністів наче продовжують говорити: «боротьба триває» і, щоб не повторилося знову все те, про що писали письменники, зокрема уродженець України, основоположник нової літератури мовою іврит Хаїм-Нахман Бялик.

Література:

1. Holtzman Avner. Hayim Nahman Bialik: Poet of Hebrew. Yel University Press : New Haven and London, 2022.
2. Krutikov Mikhail. Insightful Biography of Hebrew Poet H. N. Bialik Misses Key Element. URL: <https://forward.com/culture/372334/insightful-biography-of-hebrew-poet-h-n-bialik-misses-key-element/> (дата звернення 30.03.2024).
3. Бялик Хаїм-Нахман / Енциклопедія сучасної України. URL: <https://esu.com.ua/article-38462> (дата звернення 26.02.2024).
4. Жаботинський Володимир. Вибрані статті з національного питання. Переклад, вступна стаття, примітки та коментарі Ізраїля Клейнера. Київ, 1991 р., репринтне видання.
5. Магочій П.-Р., Петровський-Штерн Й.. Євреї та українці: тисячоліття співіснування. – Ужгород: Вид-во Валерія Падяка, 2018. 340 с.+ XII с.: іл. + мапи.
6. Рудницька Н.. Гаскала: шлях до асиміляції чи спосіб збереження та розвитку європейства на Волині у ХІХ ст. URL: https://eprints.zu.edu.ua/4819/1/Roodnitska_Natalia_1.pdf (дата звернення: 27.11.2025).
7. Сент-Джон Роберт. Мова пророків. Життя Бен-Єгуди і неймовірне відродження івриту / пер. з англ. Ярослава Стріха. К. : Наш Формат, 2023. 368 с.
8. Сіонізм. /Електронна версія Великої української енциклопедії. URL: <https://vue.gov.ua/%D0%A1%D1%96%D0%BE%D0%BD%D1%96%D0%B7%D0%BC>
9. Сіонізм і 70-річчя проголошення держави Ізраїль: нотатки з історії за матеріалами ВФЮ ІР НБУВ. URL: <http://www.nbuv.gov.ua/node/4154> (дата звернення: 20.10.2025).